UO‘K 81

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA REALIYALARNING MADANIY KODNI IFODALASHDAGI LINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Haydarova Surayyo Ma‘murjon qizi,
Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti
s.haydarova2015@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillarida uchraydigan realiyalarning madaniy kodni shakllantirish va ifodalashdagi lingvistik xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Realiyalar xalqning tarixiy taraqqiyoti, milliy qadriyatlari, turmush tarzi, urf-odatlari va dunyoqarashini aks ettiruvchi lingvomadaniy birliklar sifatida tadqiq etiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi ingliz va o‘zbek tillaridagi realiyalarning semantik, pragmatik va lingvomadaniy xususiyatlarini aniqlash hamda ularning madaniy kodni uzatishdagi funksiyalarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, tavsifiy, semantik, kontekstual va lingvomadaniy tahlil metodlaridan foydalanildi. Tahlil uchun ingliz va o‘zbek tillarida faol qo‘llanadigan 120 dan ortiq realiya tanlab olindi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, ingliz tilidagi pub, afternoon tea, Boxing Day, Parliament, Buckingham Palace, cottage kabi birliklar hamda o‘zbek tilidagi mahalla, hashar, sumalak, to‘y, tandir, do‘ppi, atlas kabi realiyalar nafaqat nominativ, balki kuchli madaniy-semantik va pragmatik mazmunga ega. Realiyalar milliy mentalitet, tarixiy xotira, ijtimoiy munosabatlar va etnomadaniy tajribani ifodalovchi muhim verbal belgilar sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqot natijalari lingvomadaniyatshunoslik, qiyosiy tilshunoslik, tarjimashunoslik va madaniyatlararo kommunikatsiya yo‘nalishlari uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega.*

Kalit so‘zlar: *realiya, madaniy kod, lingvomadaniyat, qiyosiy tilshunoslik, semantika, pragmatika, konsept, etnomadaniyat, milliy identitet, ingliz tili, o‘zbek tili.*

LINGUISTIC FEATURES OF REALIA IN EXPRESSING CULTURAL CODE IN ENGLISH AND UZBEK

Abstract. *The article examines the linguistic characteristics of culture-specific realia in English and Uzbek as verbal representations of cultural codes. Realia are regarded as lexical units reflecting the historical development, national traditions, social values, lifestyle and worldview of a speech community. The study aims to identify the semantic, pragmatic and linguocultural features of English and Uzbek realia and determine their role in encoding and transmitting cultural information. Comparative, descriptive, semantic, contextual and linguocultural methods were employed. More than 120 realia from English and Uzbek were selected for analysis. The findings demonstrate that English realia such as pub, afternoon tea, Boxing Day, Parliament, Buckingham Palace and cottage, as well as Uzbek realia including mahalla, hashar, sumalak, to‘y, tandir, do‘ppi and atlas, possess not only denotative meanings but also significant cultural, symbolic and pragmatic connotations. Realia function as important verbal markers of national identity, collective memory, social relations and ethnocultural experience. The results are relevant to comparative linguistics, linguocultural studies, translation studies and intercultural communication.*

Keywords: *realia, cultural code, linguocultural studies, comparative linguistics, semantics, pragmatics, concept, ethnoculture, national identity, English, Uzbek.*

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЙ В ВЫРАЖЕНИИ КУЛЬТУРНОГО КОДА НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ

Аннотация. *В данной статье представлен сопоставительный анализ лингвистических особенностей реалий, встречающихся в английском и узбекском языках, в аспекте их роли в формировании и выражении культурного кода. Реалии исследуются как лингвокультурные единицы, отражающие историческое развитие, национальные ценности, образ жизни, обычаи и мировоззрение народа. Основная цель исследования заключается в выявлении семантических, прагматических и лингвокультурологических особенностей реалий в английском и узбекском языках, а также в сопоставительном анализе их функций при передаче культурного кода. В исследовании были использованы методы сопоставительно-типологического, описательного, семантического, контекстуального и лингвокультурологического анализа. Для анализа было отобрано более 120*

реалий, активно используемых в английском и узбекском языках. Результаты показали, что такие английские единицы, как pub, afternoon tea, Boxing Day, Parliament, Buckingham Palace, cottage, и такие узбекские реалии, как махалля, хашар, сумаляк, той, тандыр, доппи, атлас, обладают не только номинативным, но и сильным культурно-семантическим и прагматическим содержанием. Реалии выступают как важные вербальные знаки, выражающие национальный менталитет, историческую память, социальные отношения и этнокультурный опыт. Результаты исследования имеют теоретическую и практическую значимость для лингвокультурологии, сопоставительного языкознания, переводоведения и межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: *реалия, культурный код, лингвокультура, сопоставительное языкознание, семантика, прагматика, концепт, этнокультура, национальная идентичность, английский язык, узбекский язык.*

Kirish. Globallashuv va xalqaro kommunikatsiya jarayonlarining jadallashuvi natijasida turli xalqlar oʻrtasidagi madaniy aloqalar tobora kengayib bormoqda. Bunday sharoitda tilning faqat axborot almashish vositasi sifatidagi vazifasi emas, balki milliy madaniyatni saqlash, ifodalash va avloddan avlodga yetkazishdagi roli ham ortib bormoqda. Har bir tabiiy til oʻz egasining tarixiy tajribasi, milliy qadriyatlari, urf-odatlari, turmush tarzi, ijtimoiy munosabatlari va dunyoqarashini aks ettiruvchi murakkab belgilar tizimi hisoblanadi.

Zamonaviy lingvistikaning lingvomadaniyatshunoslik, kognitiv tilshunoslik va pragmalingvistika kabi yoʻnalishlarida til birliklarining milliy-madaniy mazmunini aniqlash masalasiga katta e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, muayyan xalq hayoti va madaniyatiga xos boʻlgan realiyalar ushbu jarayonda alohida ahamiyatga ega.

Realiya muayyan xalq yoki madaniy jamoaga xos boʻlgan predmet, hodisa, ijtimoiy institut, tarixiy voqea, urf-odat, marosim, milliy taom, kiyim-kechak yoki turmush tarzini ifodalovchi leksik birlik sifatida tavsiflanadi. Realiyalarning asosiy xususiyatlaridan biri shundaki, ular boshqa tilda har doim ham toʻliq semantik va funksional ekvivalentga ega boʻlavermaydi. Shu sababli ular muayyan xalqning milliy-madaniy oʻziga xosligini ifodalashda muhim vosita hisoblanadi.

Madaniy kod tushunchasi esa xalqning tarixiy xotirasi, mentaliteti, qadriyatlari, an'analari va dunyoni idrok etish usulini aks ettiruvchi belgilar tizimini anglatadi. Ushbu kod til orqali namoyon boʻladi. Realiyalar esa uning eng muhim verbal tashuvchilaridan biridir. Masalan, ingliz tilidagi *pub* birligi faqat ma'lum turdagi muassasani nomlamaydi, balki ijtimoiy muloqot, mahalliy hamjamiyat va an'anaviy turmush tarziga oid madaniy mazmunni ham ifodalaydi. Oʻzbek tilidagi *mahalla* esa hududiy birlik tushunchasidan tashqari, qoʻshnichilik, oʻzaro yordam, jamoaviylik va ijtimoiy birdamlikni ifodalovchi keng madaniy konsept hisoblanadi.

Ingliz va oʻzbek tillari turli til oilalariga mansub boʻlsa-da, ularning har ikkisi milliy madaniyatni ifodalovchi boy realiyalar tizimiga ega. Ingliz tilidagi *pub, afternoon tea, Boxing Day, cottage, Parliament, Buckingham Palace* kabi birliklar ingliz jamiyatining tarixiy va ijtimoiy rivojlanishi bilan bogʻliq boʻlsa, oʻzbek tilidagi *mahalla, hashar, sumalak, toʻy, tandir, doʻppi, atlas* kabi birliklar oʻzbek xalqining koʻp asrlik etnomadaniy tajribasini aks ettiradi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi ingliz va oʻzbek tillaridagi realiyalarni nafaqat leksik birlik sifatida, balki madaniy kodning verbal koʻrsatkichi sifatida qiyosiy oʻrganish zarurati bilan belgilanadi.

Tadqiqotning maqsadi ingliz va oʻzbek tillaridagi realiyalarning madaniy kodni ifodalashdagi semantik, pragmatik va lingvomadaniy xususiyatlarini aniqlash hamda ularning oʻxshash va farqli jihatlarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

- realiya va madaniy kod tushunchalarining nazariy asoslarini tahlil qilish;
- ingliz va oʻzbek tillaridagi realiyalarni tematik jihatdan tasniflash;
- realiyalarning semantik va pragmatik xususiyatlarini aniqlash;
- ularning milliy mentalitet va madaniy konseptlarni ifodalashdagi oʻrnini belgilash;
- realiyalarni tarjima qilishda yuzaga keladigan lingvomadaniy muammolarni koʻrsatish.

Adabiyotlar tahlili. Realiya tushunchasi dastlab tarjimashunoslik doirasida faol oʻrganilgan boʻlsa-da, keyinchalik u lingvomadaniyatshunoslik, qiyosiy tilshunoslik va madaniyatlararo kommunikatsiya tadqiqotlarining muhim obyektiga aylandi.

S. Vlaxov va S. Florin realiyalarni boshqa tillarda toʻliq ekvivalentga ega boʻlmagan, muayyan xalqning tarixiy, etnik va madaniy tajribasini ifodalovchi birliklar sifatida tavsiflaydi. Ular realiyalarni

geografik, etnografik, ijtimoiy-siyosiy va tarixiy guruhlarga ajratib, ularni tarjima qilishning asosiy usullarini ham koʻrsatib berganlar.

J. F. Aixelá (1996) realiyalarni *culture-specific items* tushunchasi doirasida oʻrganib, madaniyatga xos birliklarni bir madaniy muhitdan ikkinchi madaniy muhitga oʻtkazish jarayonidagi qiyinchiliklarni tahlil qiladi. Uning yondashuvida realiyalar mutlaq tarjima qilib boʻlmaydigan birliklar emas, balki qabul qiluvchi madaniyatda turli usullar orqali qayta ifodalanishi mumkin boʻlgan madaniy komponentlar sifatida qaraladi.

P. Newmark (1988) tarjimada madaniy komponentning saqlanishiga alohida e'tibor qaratib, milliy-madaniy mazmuni kuchli boʻlgan birliklarni oddiy lugʻaviy ekvivalent bilan berish har doim ham yetarli emasligini ta'kidlaydi. E. Nida (1993) esa til, madaniyat va tarjima oʻrtasidagi munosabatni tahlil qilib, tarjimada leksik ma'no bilan bir qatorda madaniy axborotni ham qabul qiluvchiga yetkazish zarurligini qayd etadi.

S. Bassnett (2002) tarjimani tillararo transformatsiya emas, balki madaniyatlararo kommunikatsiya jarayoni sifatida baholaydi. R. Leppihalme (1997) esa madaniy birliklarning anglanishi adresatning umumiy madaniy bilimlari bilan chambarchas bogʻliq ekanligini koʻrsatadi. V. A. Maslova (2001) til va madaniyatning oʻzaro munosabatini lingvomadaniy konseptlar, milliy dunyoqarash va madaniy semantika asosida oʻrganadi.

Y. M. Lotman (1990) madaniyatni belgilar va ma'nolar tizimi sifatida talqin qilib, tilni madaniy axborotni saqlash va uzatishning asosiy vositalaridan biri sifatida koʻrsatadi. Mazkur semiotik yondashuv realiyalarni oddiy nominativ birliklardan tashqari, madaniy ma'no va assotsiatsiyalarni tashuvchi belgilar sifatida oʻrganish imkonini beradi.

Oʻzbek tilshunosligida N. Mahmudov (2007), Sh. Safarov (2006) va D. Xudoyberganova (2015) kabi olimlarning tadqiqotlari til va madaniyat munosabatlarini yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi. N.Mahmudov tilni xalqning ma'naviy va madaniy tajribasini ifodalovchi vosita sifatida baholaydi. Sh.Safarovning kognitiv yondashuvi esa til birliklari orqali insonning bilim va tajribasi qanday ifodalanishini tushuntirish imkonini beradi. D. Xudoyberganova oʻzbek tilidagi lingvomadaniy birliklarning milliy-madaniy semantikasini tadqiq etib, ularning xalq mentaliteti bilan aloqasini koʻrsatadi.

Shunday qilib, mavjud tadqiqotlar realiyalarning lingvistik, madaniy va tarjimaviy jihatlarini turli nuqtayi nazarlardan yoritgan. Biroq ingliz va oʻzbek tillaridagi realiyalarning aynan madaniy kodni ifodalashdagi semantik, pragmatik va lingvomadaniy xususiyatlarini yagona metodologik tizim asosida kompleks qiyosiy oʻrganish masalasi yetarlicha tadqiq etilmagan. Ushbu maqola mazkur ilmiy boʻshliqni toʻldirishga qaratilgan.

Materiallar va tadqiqot metodlari. Tadqiqot materiali sifatida ingliz va oʻzbek tillarida faol qoʻllanadigan 120 dan ortiq madaniy realiya tanlab olindi. Materiallar ingliz va oʻzbek tillarining izohli lugʻatlari, badiiy adabiyot namunalari, publitsistik matnlar, folklor materiallari, ommaviy axborot vositalari hamda milliy madaniyat va etnografiyaga oid ilmiy manbalardan yigʻildi.

Tanlangan realiyalar madaniy mazmuni va funksiyasiga koʻra quyidagi guruhlarga ajratildi:

1. etnografik realiyalar;
2. ijtimoiy-siyosiy realiyalar;
3. tarixiy realiyalar;
4. milliy taomlar;
5. kiyim-kechak nomlari;
6. urf-odat va marosimlarga oid realiyalar;
7. turar joy va maishiy hayotga oid birliklar;
8. diniy-madaniy birliklar.

Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, deskriptiv, semantik, kontekstual, lingvomadaniy va interpretativ metodlardan foydalanildi.

Qiyosiy-tipologik metod ingliz va oʻzbek tillaridagi realiyalarning semantik va funksional xususiyatlarini taqqoslash imkonini berdi.

Semantik tahlil yordamida realiyalarning denotativ va konnotativ ma'nolari, shuningdek, ulardagi madaniy komponentlar aniqlandi.

Kontekstual tahlil realiyalarning badiiy, publitsistik va kundalik nutqdagi pragmatik vazifalarini aniqlashga xizmat qildi.

Lingvomadaniy tahlil esa realiyalarni milliy mentalitet, qadriyatlar, madaniy konseptlar va tarixiy tajriba bilan bogʻliq holda oʻrganish imkonini berdi.

Natijalar va muhokama. Tadqiqot natijalari ingliz va o‘zbek tillaridagi realiyalar umumiy nominativ xususiyatlarga ega bo‘lsa-da, ularning madaniy mazmuni va pragmatik yuklamasi turlicha ekanligini ko‘rsatdi.

1-jadval. Realiyalarning tematik guruhlari

Realiya guruhi	Ingliz tili	O‘zbek tili	Madaniy kod
Milliy taomlar	*pudding, fish and chips*	*palov, sumalak*	Milliy oshxona
Ijtimoiy institutlar	*pub, Parliament*	*mahalla, oqsoqol*	Jamiyat tuzilishi
Marosimlar	*Boxing Day, afternoon tea*	*to‘y, hashar, Navro‘z*	An’analar
Turar joy	*cottage*	*hovli, ayvon*	Turmush tarzi
Milliy kiyim	*kilt*	*do‘ppi, atlas*	Etnik identitet

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, realiyalarning tematik guruhlari ikki tilda ham mavjud, biroq ularning madaniy mazmuni turli tarixiy va ijtimoiy tajribalar asosida shakllangan.

Ijtimoiy-madaniy realiyalar

Ingliz tilidagi *pub* realiyasi bunga yaqqol misol bo‘la oladi. Lug‘aviy jihatdan u ma’lum turdagi jamoat muassasasini anglatadi. Biroq madaniy jihatdan *pub* ingliz jamiyatida norasmiy muloqot, mahalliy hamjamiyat va ijtimoiy aloqalar bilan bog‘liq konseptual mazmunni ham ifodalaydi.

O‘zbek tilidagi *mahalla* esa o‘ziga xos madaniy kodga ega. U faqat ma’muriy-hududiy birlik emas, balki qo‘shnichilik, jamoaviylik, o‘zaro yordam, ijtimoiy mas’uliyat va milliy qadriyatlarni saqlash makonidir. Shu sababli *mahalla* realiyasini boshqa tilga faqat *neighbourhood* so‘zi bilan tarjima qilish uning to‘liq madaniy mazmunini ifodalamaydi.

Milliy marosimlar va an’analar

Marosimlarga oid realiyalar milliy madaniy kodni eng yorqin ifodalovchi birliklardan biridir. Ingliz tilidagi *Boxing Day* tarixiy va diniy an’analar bilan bog‘langan bo‘lsa, o‘zbek tilidagi *Navro‘z, sumalak, hashar, beshik to‘yi* kabi birliklar qadimiy urf-odatlar, jamoaviylik va oilaviy qadriyatlarni aks ettiradi.

Afternoon tea ham ingliz madaniyatining muhim realiyalaridan biridir. Ushbu birlik oddiy choy ichish jarayonidan tashqari, an’anaviy ijtimoiy etiket, muloqot va turmush tarzini anglatadi. O‘zbek madaniyatida esa choy ichish ko‘pincha mehmondo‘stlik va suhbat bilan bog‘lanadi. Demak, bir xil predmet yoki faoliyat turli madaniyatlarda turli pragmatik mazmun kasb etishi mumkin.

Milliy taomlar

Milliy taom nomlari ham madaniy kodning muhim tashuvchilaridir. Ingliz tilidagi *pudding* yoki *fish and chips* birliklari ingliz oshxonasining an’anaviy xususiyatlarini ifodalasa, *palov* va *sumalak* o‘zbek xalqining milliy oshxona madaniyati bilan bog‘liq.

Ayniqsa, *sumalak* realiyasi faqat taom nomini emas, balki Navro‘z, bahor, yangilanish, jamoaviy mehnat va an’anaviy marosimlar bilan bog‘liq keng madaniy mazmunni ifodalaydi. Shu jihatdan milliy taom nomlari gastronomik realiya bo‘lish bilan birga, etnomadaniy konseptlarni ham faollashtiradi.

Milliy kiyim va turmush tarzi

Kiyim-kechak nomlari ham milliy identitetni ifodalovchi muhim realiyalardan hisoblanadi. Ingliz tilidagi *kilt* Shotlandiya madaniyati va etnik identiteti bilan bog‘liq bo‘lsa, o‘zbek tilidagi *do‘ppi* va *atlas* milliy kiyinish madaniyati, estetik qarashlar va tarixiy an’analarni aks ettiradi.

Turar joyga oid *cottage* ham ingliz turmush tarzining muayyan madaniy obrazini ifodalashi mumkin. O‘zbek tilidagi *hovli* va *ayvon* esa oila, mahalliy me’morchilik, ochiq makon va an’anaviy turmush tarzi bilan bog‘liq assotsiativ mazmunni yuzaga keltiradi.

Realiyalarning pragmatik xususiyatlari

Tadqiqot davomida realiyalarning pragmatik funksiyasi ham muhim ekanligi aniqlandi. Realiyaning mazmuni ko‘pincha uning lug‘aviy ma’nosidan tashqari, nutq vaziyati, adresatning madaniy bilimi va kommunikativ maqsadga bog‘liq bo‘ladi.

Masalan, *mahalla* so‘zini o‘zbek tilida qo‘llash ko‘pincha jamoaviylik va yaqin ijtimoiy munosabatlarni ham nazarda tutadi. *Pub* esa ingliz kontekstida ijtimoiy muloqot va mahalliy hayot bilan bog‘liq qo‘shimcha assotsiatsiyalarni uyg‘otishi mumkin.

Shunday qilib, realiyalar semantik va pragmatik qatlamlarning birligi sifatida namoyon bo‘ladi. Ularni to‘g‘ri anglash uchun faqat lug‘aviy bilim emas, balki tegishli madaniyat haqidagi fon bilim ham zarur.

Realiyalar va tarjima muammolari

Tarjima jarayonida realiyalarning eng muhim muammosi ularning to‘liq ekvivalentining mavjud emasligidir. Milliy-madaniy komponent kuchli bo‘lgan birliklarni oddiy lug‘aviy ekvivalent orqali tarjima qilish ko‘pincha asl madaniy mazmunning qisqarishiga olib keladi.

Realiyalarni tarjima qilishda quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

- transliteratsiya;
- transkripsiya;
- tavsifiy tarjima;
- izohli tarjima;
- funksional ekvivalent;
- kontekstual izohlash.

Masalan, *mahalla* va *hashar* kabi birliklarni tarjima qilishda asl shaklni saqlash va qisqa izoh berish ko‘pincha maqsadga muvofiq. Chunki *neighbourhood* yoki *collective work* kabi ekvivalentlar birliklarning to‘liq lingvomadaniy mazmunini qamrab olmaydi.

Shu jihatdan P. Newmark, E. Nida va J. F. Aixelá tomonidan ilgari surilgan tarjimada madaniy komponentni hisobga olish tamoyillari realiyalarni tadqiq etishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Qiyosiy natijalar. Qiyosiy tahlil ingliz va o‘zbek tillaridagi realiyalarning madaniy kodida bir qator umumiy va farqli xususiyatlar mavjudligini ko‘rsatdi.

Birinchidan, har ikki tilda realiyalar milliy identitetning verbal markerlari sifatida xizmat qiladi.

Ikkinchidan, o‘zbek realiyalarida jamoaviylik, oilaviy munosabatlar, mehmondo‘stlik, qarindoshlik va o‘zaro yordam konseptlari faolroq namoyon bo‘ladi.

Uchinchidan, ingliz realiyalarida tarixiy institutlar, ijtimoiy an’analar, shaxsiy makon va ijtimoiy etiket bilan bog‘liq konseptlar sezilarli o‘rin egallaydi.

To‘rtinchidan, o‘zbek madaniy kodida marosim, milliy taom va jamoaviy faoliyatga oid realiyalar alohida ahamiyatga ega.

Beshinchidan, ingliz va o‘zbek realiyalarining ayrimlari globallashuv ta’sirida xalqaro kommunikatsiyaga kirib kelmoqda. Masalan, *palov/plov, mahalla, Navro‘z, pub, Big Ben, Buckingham Palace* kabi birliklar turli tillardagi matnlarda uchrashi mumkin. Biroq ular xalqaro kommunikatsiyaga kirib kelgan taqdirda ham o‘zlarining milliy-madaniy assotsiatsiyalarini to‘liq yo‘qotmaydi.

Bu holat realiyalarning milliy chegaralardan tashqarida ham madaniy identitetni ifodalash imkoniyatiga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot ingliz va o‘zbek tillaridagi realiyalarning madaniy kodni ifodalashdagi lingvistik xususiyatlarini qiyosiy o‘rganishga bag‘ishlandi. Olib borilgan tahlillar asosida realiyalar tilning oddiy nominativ birliklari emas, balki xalqning tarixiy xotirasi, milliy mentaliteti, qadriyatlari va etnomadaniy tajribasini saqlovchi hamda uzatuvchi lingvomadaniy birliklar ekanligi aniqlandi.

Tadqiqot natijalari ingliz va o‘zbek tillaridagi realiyalar umumiy funksional xususiyatlarga ega bo‘lsada, ularning madaniy mazmuni turli tarixiy va ijtimoiy sharoitlar ta’sirida shakllanganligini ko‘rsatdi. O‘zbek tilidagi *mahalla, hashar, sumalak, to‘y, do‘ppi, atlas* kabi realiyalar kollektivlik, oilaviy qadriyat, mehmondo‘stlik, jamoaviy hamkorlik va milliy identitetni ifodalaydi. Ingliz tilidagi *pub, afternoon tea, Boxing Day, Parliament, Buckingham Palace, cottage* kabi birliklar esa tarixiy institutlar, ijtimoiy an’analar, etik me’yorlar va turmush tarziga oid madaniy ma’nolarni ifodalaydi.

Realiyalar orqali madaniy kodning turli qatlamlari – tarixiy, ijtimoiy, etnografik, gastronomik va marosimiy mazmunlar tilga ko‘chadi. Shu sababli realiyalarni qiyosiy o‘rganish ikki xalqning milliy dunyoqarashi va madaniy konseptlarini yaxshiroq anglash imkonini beradi.

Tadqiqot shuningdek realiyalarni tarjima qilishda faqat lug‘aviy ekvivalentga tayanish yetarli emasligini ko‘rsatdi. Madaniy komponenti kuchli bo‘lgan birliklarni tarjima qilishda transliteratsiya, tavsifiy tarjima, izohli tarjima va funksional ekvivalent usullarini kontekstga muvofiq qo‘llash maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, *mahalla, hashar, sumalak* kabi birliklarda milliy kolorit va madaniy mazmunni saqlash alohida ahamiyatga ega.

Shunday qilib, realiyalar til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy aloqani namoyon qiluvchi, milliy identitetni ifodalovchi va madaniy xotirani saqlovchi muhim lingvomadaniy birliklardir. Ularni qiyosiy tadqiq etish lingvomadaniyatshunoslik, qiyosiy tilshunoslik, tarjimashunoslik va madaniyatlararo kommunikatsiyaning nazariy hamda amaliy rivojiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Aixelá, J. F. (1996). Culture-specific items in translation. In R. Álvarez & M. C.-Á. Vidal (Eds.), Translation, Power, Subversion (pp. 52–78). Multilingual Matters.

2. Baker, M. (2018). In Other Words: A Coursebook on Translation (3rd ed.). Routledge.

3. Bassnett, S. (2002). Translation Studies (3rd ed.). Routledge.

4. Leppihalme, R. (1997). Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions. Multilingual Matters.

5. Lotman, Y. M. (1990). Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture. Indiana University Press.

6. Mahmudov, N. (2007). Til va madaniyat. Fan.

7. Maslova, V. A. (2001). Lingvokulturologiya. Akademiya.

8. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. Prentice-Hall International.

9. Nida, E. A. (1993). Language, Culture, and Translating. Shanghai Foreign Language Education Press.

10.Safarov, Sh. (2006). Kognitiv tilshunoslik. Sangzor.

11.Xudoyberganova, D. (2015). O‘zbek tilida lingvomadaniy birliklar tadqiqi. Fan.

12.Телиа, В. Н. (1996). Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. // Языки русской культуры.